

mgr Adam Okun

Streszczenie

pracy doktorskiej pt. „Pieśni ludowe subregionu rybnickiego w procesie przemian społecznych”, napisanej pod kierunkiem prof. UO dr hab. Teresy Smolińskiej. Uniwersytet Opolski, Wydział Filologiczny, Opole 2019.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, folklor, folklorem, kultura ludowa, pieśni ludowe, rewiwalizm, subregion rybnicki

Subregion rybnicki jako historyczna część Górnego Śląska, w obecnej jego strukturze administracyjnej obejmuje dwa samodzielne powiaty: grodzki z gminą Rybnik oraz ziemski, w obrębie którego funkcjonuje pięć pozostałych gmin. Obszar ten nie został dotąd wyczerpująco uwzględniony w pracach zbierackich i interpretacyjnych dotyczących folkloru śląskiego, chociaż zaniedbania w tym zakresie dostrzeżono już w latach 30. XX wieku¹. Autor dysertacji aspiruje do wypełnienia luki w badaniach naukowych. Do tej pory nie podjęto bowiem próby opracowania monografii folkloru muzycznego tej części Górnego Śląska.

Celem zamierzeń badawczych autora jest dokonanie analizy rybnickich pieśni ludowych i funkcji, jakie pełnią we współczesnej kulturze, a tym samym omówienie i wyjaśnienie mechanizmów kulturowych, które w połączeniu z procesem przemian społecznych wpływają na zachowanie tych pieśni bądź ich zanik w badanym subregionie. Współczesna intensyfikacja przemian społecznych, gospodarczych i cywilizacyjnych, mających wpływ na dziedzictwo kulturowe mieszkańców oraz postępująca urbanizacja terenów wiejskich wraz z powszechną ekspansją kultury popularnej przyczyniają się do osłabienia transmisji międzypokoleniowej i zanikania tradycyjnej kultury śląskiej. Obserwacja tego procesu w subregionie rybnickim, z którego autor się wywodzi, stanowi jedną z podstaw jego naukowej refleksji, wpływając bezpośrednio na jego preferencje badawcze związane z folklorem muzycznym tej ziemi, a konkretnie z pieśniami ludowymi. Impulsem do podjęcia folklorystycznych badań terenowych była również inspiracja Adolfa Dygacza. Ten doświadczony etnomuzykolog, badacz i zbieracz śląskich pieśni ludowych wprowadził autora w problematykę folklorystyczną i rozwinał

¹ Zob. M. Gładysz, *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku w zakresie etnografii*, [w:] *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku*, pod red. R. Lutmana, Katowice 1936, s. 166.

jego zainteresowanie dokumentowaniem pieśni rybnickich. Podstawę dysertacji stanowią wyniki badań terenowych, które autor prowadził w wybranych miejscowościach subregionu rybnickiego, w latach 1998-2016, w tym 138 pieśni ludowych, których teksty i melodye zarejestrował i utrważył w opracowanej antologii pt. *Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika*².

W rozdziale pierwszym autor przedstawia zarys dziejów subregionu rybnickiego od początków osadnictwa i założenia Rybnika do czasów współczesnych. Eksponuje najważniejsze wydarzenia z jego przeszłości, związane z dominacją pruską, rozwojem górnictwa oraz późniejszym przyłączeniem Rybnika w wyniku plebiscytu do Polski. Wydarzenia te wywarły bowiem bezpośredni wpływ na specyfikę badanego subregionu i dziedzictwo kulturowe jego mieszkańców. Uwzględnia zwłaszcza fakt, że powojenny rozwój tutejszego przemysłu był przyczyną osiedlania się na tym obszarze znacznej liczby osób przybyłych z innych regionów kraju w poszukiwaniu pracy. Napływ ludności spoza Górnego Śląska stał się powodem konfrontacji interpersonalnych, jak i zachodzących na gruncie społecznym przemian kulturowych, wywierając wpływ na świadomość odmienności kulturowej ludności rodzinnej Rybnickiego.

W podjętej eksploracji terenowej autor preferuje badania jakościowe (wywiady, obserwacje, analizę źródeł zastanych i wywołanych). Dokumentując przekazy ustne uwzględnia również konkretne sytuacje folklorystyczne, które sprzyjają transmisji i utrwaleniu się pieśni ludowych. Oceniając całościowy proces funkcjonowania tradycji muzycznej w subregionie rybnickim, eksponuje potrzebę uczestnictwa badacza w spotkaniach i występach zespołów folklorystycznych, kapel ludowych oraz nawiązywania kontaktów z utalentowanymi depozytariuszami miejscowej tradycji. Efektem tak prowadzonych prac są zarejestrowane przekazy pieśni ludowych, wypowiedzi śpiewaczek i muzykantów, animatorów kultury w lokalnych środowiskach, wykorzystane podczas analizy teoretycznej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w gronie informatorek znalazły się nie żyjące już śpiewaczki z Książenic: Helena Paszenda, Maria Machoczek, Marta Kocjan, Waleska Kotula, Gertruda Wałach, Stefania Skupień i Anna Zacher. Rozdział kończy się ustaleniami terminologicznymi związanymi z folklorem i współczesnymi zjawiskami folklorystyki. Przedstawienie zróżnicowanych orientacji w dyskusji nad definiowaniem tych terminów stanowi dla autora podstawę naukowego oglądu badanych zjawisk kultury.

---

² Zob. *Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika*, zbiór i oprac. A. Okun, Czerwionka-Leszczyny 2014.

Na tym tle historyczno-metodologicznym autor dokonuje przeglądu dorobku zbieraczy i badaczy śląskich pieśni ludowych z ekspozycją subregionu rybnickiego. Zwraca przy tym uwagę na ważny fakt, że wynikiem rozpowszechnionego na Górnym Śląsku modelu zbieractwa było przede wszystkim zaangażowanie rodzimych zbieraczy-amatorów, co umożliwiało rejestrację tekstów o większym stopniu autentyzmu³. Stąd w przyjętej periodyzacji dziejów folklorystyki śląskiej, wyróżnia i eksponuje okres przed i po 1863 roku, aż do II wojny światowej, a następnie uwzględnia lata powojenne, w tym tzw. akcję zbierania pieśni ludowych. Wprowadzona cenzura wiąże się z datą śmierci Józefa Lompy, „pioniera śląskiej folklorystyki i jej najwybitniejszego przedstawiciela”⁴, w tymże roku ukazała się również obszerna antologia pieśni zebranych przez Juliusza Rogera⁵, będąca najobszerniejszym źródłem przekazów tekstów i melodii ludowych z Rybnickiego. W zastosowanej periodyzacji szczególnie interesuje autora subregion rybnicki, na którego obszarze działały tacy zbieracze pieśni ludowych, jak Juliusz Roger z Rud Wielkich, Jan Gruchel z Rybnika, ks. Emil Szramek z Tworkowa, Stanisław Wallis z Bytomia czy Roman Masarczyk ze Zwonowic w gminie Lyski.

Odwołując się do współczesnych przekazów pieśni ludowych, zarejestrowanych w trakcie własnej eksploracji terenowej, autor eksponuje nowy materiał źródłowy, wyróżniając pieśni: zalotne i miłosne (71), balladowe, rodzinne i zawodowe (44) oraz komiczne i żartobliwe (23). Dokonując ich systematyki, kieruje się ustaleniami Jana St. Bystronia, Jana Sadownika, Adolfa Dygacza i Krystyny Turek. Zwraca przy tym uwagę nie tylko na tekst, ale również na kontekst wykonawczy i rolę pieśni w repertuarze ich depozytariuszy. Dlatego niektóre pieśni obrzędowe (weselne), takie jak: *Rózo z ciebie, rózo*⁶ czy *Na biołym kamieniu siedziała*⁷, zostały usystematyzowane z pominięciem ich roli, jaką pełniły w obrzędach przejścia, a którą już utraciły. Podejmując próbę analizy zebranych pieśni przyjmuje za Wiktorem Gusiewem⁸ tezę, że estetyczne oddziaływanie folkloru tkwi w bezpośredniej reakcji odbiorcy na konkretny przekaz. Poetyka pieśni

³ Zob. T. Smolińska, *Dorobek polskiej folklorystyki na Górnym Śląsku do drugiej wojny światowej*, [w:] *Z dziejów i dorobku folklorystyki śląskiej (do 1939 roku)*, pod red. J. Pośpiecha i T. Smolińskiej, Opole 2002, s. 31.

⁴ J. Pośpiech, *Z dziejów folklorystyki polskiej na Górnym Śląsku (1825-1922)*, „Kwartalnik Opolski” 1972, nr 3, s. 57-59. Zob. nadto: *Stan badań nad folklorem śląskim*, [w:] *Folklor Górnego Śląska*, pod red. D. Simonides, Katowice 1989, s. 754.

⁵ Zob. *Pieśni ludu polskiego w Górnym Śląsku z muzyką*, zebrał i wydał J. Roger, Wrocław 1863.

⁶ Zob. A. Okun, *Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika...*, s. 154, nr 124.

⁷ Zob. tamże, s. 155, nr 125.

⁸ Zob. W. Gusiew, *Estetyka folkloru*, przeł. T. Zielichowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, s. 344.

ludowej, nierozerwalnie związana z melodią, wymaga równego traktowania środków poetycko-stylistycznych i ich związku z muzyką. W centrum uwagi autora znalazły się części introdukcyjne, środki składniowe, przekształcenia semantyczne i stylistyczne oraz wersyfikacja. Analizując właściwości muzyczne zgromadzonych pieśni, zwraca uwagę na ich podłożę tonalne, metrorytmikę, strukturę linii melodycznej (w tym zwroty inicjalne i kadencyjne, interwalistykę i ambitus melodii, a także na budowę linii melodycznej i ornamentykę), jak również na budowę formalną. Stwierdza na tej podstawie, że pieśni rybnickie w warstwie tekstowo-melodycznej cechuje wyraźne podobieństwo do pieśni z innych subregionów Górnego Śląska.

Autor stara się następnie wykazać historyczną proweniencję niektórych wątków typowych dla pieśni rybnickich, świadczącą o ich żywotności. Jednym z przykładów, którego podłożem folklorystycznym są relatywnie nowsze wydarzenia historyczne z lat 30. XX wieku, jest pieśń *Siedym lot staro dziewczynka była*⁹. Jej wątek narracyjny zanotowany w Książenicach można streszczyć następująco: Siedmioletnia Anielka wyszła z domu do brata, który pasł krowy w lesie. Dziewczynka, idąc leśną ścieżką, została napadnięta przez lokalnego przestępca. Gdy brat wrócił z krowami do domu bez siostry, ojciec poszedł jej szukać, lecz dopiero drugiego dnia o poranku odnalazł jej ciało. Mordercę wkrótce schwytano i skazano na powieszenie. To tragiczne w skutkach wydarzenie, które miało miejsce 6 lipca 1932 roku na granicy dwóch rybnickich miejscowości, Pstrążnej i Rzuchowa, utrwalone w pamięci informatorów¹⁰, świadczy o memorialnej funkcji zarejestrowanych współcześnie przekazów.

Porównując znane wątki historyczne pieśni z przekazami współczesnymi autor wyróżnia cztery kryteria wariabilności tekstów i melodii, wykazując na wybranych przykładach, w jaki sposób dochodzi do wyodrębnienia oraz utrwalenia się lokalnych wariantów pieśni, żywotnych w obiegu społecznym na badanym obszarze. Migrację wątków w wariantach pieśni, typowych dla subregionu rybnickiego, eksponuje na podstawie przekazów zarejestrowanych w trakcie eksploracji terenowej, posługując się jako materiałem „wzorcowym” przykładami ze zbiorów J. Rogera¹¹ i R. Masarczyka¹². Jednocześnie zwraca uwagę na występowanie wariantów charakterystycznych tylko dla folkloru rybnickiego.

⁹ Zob. A. Okun, dz. cyt., s. 144, nr 115.

¹⁰ Inf. Agnieszka Rusok (Pstrążna, zapis. w 2015 r.). Zob. nadto: A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydultowy. Zarys dziejów*, Rydułtowy 1997, s. 200-201. W publikacji zamieszczono fotografię z egzekucji.

¹¹ Zob. J. Roger, dz. cyt.

¹² Zob. R. Masarczyk, *Pieśni ludowe znad górnej Odry*, Warszawa 1972.

Roli i funkcjom rybnickich pieśni ludowych w realiach kultury współczesnej, jak również ich popularyzacji w badanym środowisku jest poświęcony rozdział trzeci. Autor dokonuje oglądu działalności miejscowych zespołów folklorystycznych, kapel ludowych, a także zwraca uwagę na zanikający folklor obrzędowy, którego przejawem są śpiewy pogrzebowe. Uwzględniając specyfikę tutejszego dziedzictwa kulturowego, odwołuje się do lokalnej gwary i stroju ludowego. Stwierdza, że transmisja folkloru w subregionie rybnickim podporządkowana jest gwarze śląskiej, która stanowi podstawę sytuacji folklorotwórczych, będąc nośnikiem zarejestrowanych przekazów i żywotnym narzędziem komunikacji. Wskazując na związki leksykalne z polszczyzną, jazykoznawcy uważają ją za gwarę języka polskiego, funkcjonującą jedynie „w sferze rodzinnej i potocznej”¹³ w śląskiej przestrzeni kulturowej. Autor zwraca jednak uwagę na ważny fakt, że tam, gdzie posługiwanie się tym językiem zanika, automatycznie znikają też tradycyjne pieśni śląskie mające gwarowy charakter. Istotnym elementem lokalnego dziedzictwa kulturowego jest także strój ludowy rybnickich śpiewaczek, który nobilituje jego depozytariuszki i uwiarygodnia ich przekaz. Charakterystyczną jego częścią jest stanik (*lajbik*), do którego doszyta jest spódniczka (*kiecka*) w kolorze chabrowym, a na niej założony jest fartuch (*zopaska*) w kwieciste wzory. Górną część ciała okrywa biała, płocienna koszula. Nieodłącznym atrybutem stroju, zachowanym i pielęgnowanym przez większość kobiecych zespołów śpiewaczych w tym subregionie, jest również chusta (*szalyjka*) zakładana na ramiona.

Podejmując próbę oceny zjawisk folklorystycznego i rewiwalizmu we współczesnej kulturze autor odwołuje się do Regionalnego Przeglądu Pieśni „Śląskie Śpiewanie” im. prof. Adolfa Dygacza¹⁴. Przeglądowi patronuje Związek Górnospolski w Katowicach, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny w Koszęcinie, Telewizja TVS z siedzibą w Katowicach oraz samorządy miast i gmin. Głównym celem organizatorów jest popularyzacja śląskich pieśni ludowych jako elementu tożsamości regionalnej i promocja śląskiej kultury ludowej. Do grona wykonawców należą dzieci, młodzież oraz dorośli. Autor zauważa, że zainteresowanie uczestników z subregionu rybnickiego tym przeglądem (od pierwszych eliminacji rejonowych, które odbyły się w 1994 roku), świadczy o rewiwalizmie folkloru i funkcjonowaniu transmisji międzypokoleniowej w środowisku najmłodszych depozytariuszy kultury tradycyjnej.

¹³ B. Wyderka, *Co z „językiem śląskim”?*, „Indeks. Pismo Uniwersytetu Opolskiego” 2010, nr 1-2, s. 26.

¹⁴ A. Dygacz przez wiele lat pełnił funkcję przewodniczącego jury Regionalnego Przeglądu Pieśni „Śląskie Śpiewanie”.

W ostatnim rozdziale pracy autor dokonuje oglądu środowisk, w których działają animatorzy kultury ludowej na badanym obszarze. Interesuje się zwłaszcza zespołami śpiewaczymi, funkcjonującymi przy kołach gospodyń wiejskich lub kołach emerytów, złożonymi przeważnie z kobiet (chociaż zdarza się, że w ich składzie są też mężczyźni). Podejmując próbę oceny trzynastu z nich, zwraca uwagę na ich repertuar i jego wykonawstwo. Na tej podstawie wyróżnia śpiewaczki z Książenic. Pieśni zarejestrowane podczas wywiadów z tymi depozytariuszkami miejscowości tradycji (niejednokrotnie w ostatnich latach ich życia), stanowią materiał empiryczny będący podstawą dysertacji. Oprócz ruchu śpiewaczego, uwzględnia również dwie kapele ludowe związane z tym subregionem. Ich aktywność świadczy o potrzebie kontynuacji rodzinnej tradycji muzycznej, zapoczątkowanej na Górnym Śląsku przed II wojną światową¹⁵. Biorąc pod uwagę zamiłowanie do śpiewu bądź muzykowania, przejawiane przez osoby poznane podczas folklorystycznej eksploracji terenowej, autor eksponuje sylwetki wybranych depozytariuszy przekazów folklorystycznych i animatorów rybnickiego dziedzictwa kulturowego, śpiewaczek, śpiewaków, jak i towarzyszących im instrumentalistów-amatorów, w tym śpiewaczek pogrzebowych (*rzykaczek*). Podkreśla ich rolę w zachowaniu i promocji folkloru pieśniowo-muzycznego. Konkludując stwierdza, że ośrodkiem największej aktywności animatorów kultury tradycyjnej w subregionie rybnickim jest gmina Czerwionka-Leszczyny.

Na oddzielną uwagę zasługuje materiał ilustracyjny (30 fotografii), który ze względu na walory historyczne stanowi cenne źródło poznawcze, świadczące nie tylko o zachodzących w tutejszej kulturze tradycyjnej procesach transformacyjnych, ale przede wszystkim o aktualnym stanie tej kultury.

---

¹⁵ Zob. S. Studnik, *Muzykanci grają*, [w:] *Śląskie uciechy i zabawy (materiały etnologiczno-folklorystyczne)*, pod red. I. Bukowskiej-Floreńskiej, Bytom 1991, s. 213.

mgr Adam Okun

Summary

of doctoral thesis ‘Folk songs of the Rybnik subregion in the process of social transformation’, written under the supervision of prof. UO dr hab. Teresa Smolińska. University of Opole, Faculty of Filology, Opole 2019.

Key words: cultural heritage, folklore, folklorism, folk culture, folk songs, revivalism, subregion of Rybnik

The Subregion of Rybnik as a historical part of Upper Silesia, in its current administrative structure comprises of two independent districts: an urban district with its main town of Rybnik and a rural district which includes five other communities. This region has not yet been fully described in any research works regarding Silesian folklore, although negligence in this field was already commented on in the 1930s.¹ The author of this dissertation aspires to complete the missing information of the scientific research as no one has yet attempted to develop a musical folklore monograph for this part of Upper Silesia.

The author aims to make an analysis of Rybnik folk songs and their functions in contemporary culture as well as describing and explaining the cultural mechanisms that in combination with the process of social change decide whether songs in the studied subregion remain alive or disappear. There are several factors that have an impact on the weakening of intergenerational transmission and disappearance of traditional Silesian culture, for instance, contemporary intensification of social, economic and civilization changes that influence the cultural heritage of the inhabitants, as well as the progressing urbanization of rural areas and the widespread expansion of popular culture. Observation of this process in the Rybnik subregion, where the author comes from, is one of the basis of his scientific reflection that directly influences his research preferences related to the musical folklore of this area, especially folk songs. Furthermore, the inspiration of Adolf Dygacz was an impulse for the author to undertake folklore field studies. This experienced ethnomusicologist, researcher and collector of Silesian folk

---

¹ See M. Gładysz, *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku w zakresie etnografii* [The condition and needs of Polish science about Silesia in the field of ethnography], in: *Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku* [The condition and needs of Polish science about Silesia], ed. R. Lutman, Katowice 1936, p. 166.

songs introduced the author to folklore problems and developed his interest in documenting Rybnik songs. The basis for the dissertation emanates from the results of field research which the author conducted in selected places of the Rybnik subregion in the years 1998-2016, including 138 folklore songs whose lyrics and melodies have been recorded and perpetuated in the anthology *Silesian folk songs from Rybnik surroundings* (*Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika*).²

In the first chapter, the author presents an outline of the history of the Rybnik subregion from the beginning of settlement and the founding of Rybnik up to contemporary times. The author highlights the most important past events in this area related to Prussian domination, development of mining, and more recently, the connection of Rybnik to Poland as a result of a plebiscite. All these events have had a direct impact on the specifics of the subregion and on the cultural heritage of its inhabitants. The author considers the fact that the post-war development of the local industry was the reason for the settling in this area of a significant number of people who came from other parts of the country in order to find work. The influx of people from outside of Upper Silesia became a cause for confrontations amongst differing social groups and socio cultural changes as well as it influenced the awareness of the cultural diversity of the native people of Rybnik and its subregion. In the field of research exploration, the author favours qualitative research methods such as interviews, observations and analysis of existing and emerging sources. When documenting oral communications, the author considers specific folklore situations that support the transmission and consolidation of folk songs. In assessing the overall process of the musical tradition in the Rybnik subregion, the author exposes the need for the researcher to participate in meetings and performances of folklore ensembles and folk bands as well as drawing attention to the importance of establishing contacts with talented depositaries of the local tradition. The effect of such work is recorded folk songs as well as expressions of the singers, musicians and culture animators in local communities, used in theoretical analysis. It is also essential to emphasize the fact that a few of those singers and musicians from Książenice have already died (Helena Paszenda, Maria Machoczek, Marta Kocjan, Waleska Kotula, Gertruda Wałach, Stefania Skupień, Anna Zacher). At the end of the chapter the author includes some terminological findings related to folklore and the contemporary phenomena of folklore. The basis for the scientific examination of the studied cultural

---

² See *Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika* [Silesian folk songs from Rybnik surroundings], collection and preparation by A. Okun, Czerwionka-Leszczyny 2014.

phenomena is a presentation of varied orientations in the discussion of the defining of those terminological findings.

The author reviews the achievements of the collectors and researchers of Silesian folk songs from the Rybnik subregion considering its historical and methodological aspects. He also highlights an important fact here, namely, it was an involvement of native amateur collectors that led to the spread of the habit of collecting music folklore in Upper Silesia, and also, it enabled registration of lyrics with a greater authenticity.³ Taking this into account, it is essential to distinguish the period before and after the year of 1863 in the history of Silesian folklore until World War II. Next, the author takes into account the post-war years including so-called the action of collecting folk songs. The distinction of those historical periods is related to the death of Józef Lompa, 'the pioneer and most outstanding representative of Silesian folklore'.⁴ The year of 1863 has also resulted in an anthology of songs collected by Juliusz Roger⁵ as the most comprehensive source of texts and folk melodies of Rybnik. In the applied periodisation the Rybnik subregion is of particular interest to the author, where such collectors of folk songs as Juliusz Roger from Rudy Wielkie, Jan Gruchel from Rybnik, Fr Emil Szramek from Tworków, Stanisław Wallis from Bytom and Roman Masarczyk from Zwonowice in the community of Lyski were actively involved.

By referring to contemporary folk songs' transmissions, registered during his own research, the author presents new sources and classifies songs as: amorous and flirty (71), ballads, family related and work related (44), comic and playful (23). By doing so, he takes into consideration arrangements made by Jan St. Bystroń, Jan Sadownik, Adolf Dygacz and Krystyna Turek. The author emphasizes not only the text but also the performance context and the role of songs in the repertoire of their depositaries. Therefore, some of the ritual songs (bridal), such as *Róża z ciebie, różo*⁶ or *Na biołym*

³ See T. Smolińska, *Dorobek polskiej folklorystyki na Górnym Śląsku do drugiej wojny światowej* [Achievement of Polish folklore studies in Upper Silesia until World War II], in: *Z dziejów i dorobku folklorystyki śląskiej (do 1939 roku)* [From history and achievement of Polish folklore studies (until 1939)], ed. J. Pośpiech and T. Smolińska, Opole 2002, p. 31.

⁴ J. Pośpiech, *Z dziejów folklorystyki polskiej na Górnym Śląsku (1825-1922)* [From history of Polish folklore studies in Upper Silesia (1825-1922)], in: 'Kwartalnik Opolski' 1972/3, pp. 57-59. See also id., *Stan badań nad folklorem śląskim* [The condition of studies in Silesian folklore], in: *Folklor Górnego Śląska*, [Folklore of Upper Silesia], ed. D. Simonides, Katowice 1989, p. 754.

⁵ See *Pieśni ludu polskiego w Górnym Śląsku z muzyką* [Songs of Polish nation in Upper Silesia with music], collected and published by J. Roger, Wrocław 1863.

⁶ See A. Okun, *Śląskie pieśni ludowe z okolic Rybnika* [Silesian folk songs from Rybnik surroundings]..., p. 154 (song 124).

*kamieniu siedziala*⁷ are classified without regard to the role they played in rites of passage. By undertaking the analysis, the author agrees with the theory of Wiktor Gusiew⁸ that the aesthetic impact of folklore depends on the recipient's direct response to the specific message. The poetry of folk songs, identified with the melody requires an equal use of poetic and stylistic forms and its relationship with music. The author draws special attention to the introductory parts, syntactic forms, semantic and stylistic transformations and to versification. During the analysis of musical properties of the collected songs, the author pays attention to its tuning system (modes and scales), metric structure (metre and rhythm), melody structure (including initial and conclusive phrases, intervals and the ambitus of melody, construction of melody and ornamentation), as well as the musical architecture. On these principles the author states that Rybnik songs are characterized by a visible similarity to songs from other parts of Upper Silesia in their textual and melodic layer.

The author then endeavours to expose the historical provenance of some of the threads associated with Rybnik songs that are demonstrating their vitality, for instance, *Siedym lot staro dziewczynka była*⁹, a song with relatively new historical circumstances from the 1930s. Its narrative plot, registered in Książenice states the following: A seven year old Anielka walked away from home towards the forest where her brother was farming. While walking in the forest she was attacked by a local offender. Her brother came back home with his cattle but she never did. Her father then left home to find her. The next morning, he found the girl dead. The murderer was soon captured and sentenced to death. It happened on the 6th of July, in 1932, on the border of two Rybnik villages Pstrążna and Rzuchów. This tragic incident has been remembered by those involved¹⁰ in the story and it testifies to the memorative function of recorded songs.

The author compares the historical factors of the songs with their contemporary transmissions and highlights four criteria of variability in texts and melodies. He then draws on some examples to show how the local variations of songs are isolated and remembered in certain investigated areas. The author relies on examples of J. Roger¹¹

⁷ See ibid., p. 155 (song 125).

⁸ See W. Gusiew, *Estetyka folkloru* [The aesthetic of folklore], transl. T. Zielichowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, p. 344.

⁹ See A. Okun, op. cit., p. 144 (song 115).

¹⁰ Inf. Agnieszka Rusok (Pstrążna, rec. in 2015). See also A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów* [Rydułtowy. Sketches from history], Rydułtowy 1997, pp. 200-201. There is a photography included from the execution.

¹¹ See J. Roger, op. cit.

and R. Masarczyk¹² collections to expose, in his own registered examples, the thread migration of songs from the Rybnik subregion. At the same time, he highlights the occurrence of variants characteristic only of Rybnik's folklore.

The third chapter refers to the role and functions of Rybnik folk songs in the realities of modern culture as well as to their popularization in the investigated region. The author reviews the activities of local folklore groups and folk bands, and draws attention to the disappearing ritual folklore, for example funeral singing. The author considers the specificity of the local cultural heritage and refers to the local dialect and costumes. The author states that the folklore transmission in the subregion of Rybnik relies on the Silesian dialect which forms the basis of folklore situations and acts as a vital communication tool. Some linguists believe, pointing to lexical relations, that Silesian is a dialect of the Polish language, functioning only in the 'family and colloquial sphere'¹³ of Silesian culture. However, the author draws attention to the important fact that wherever the use of the Silesian dialect is disappearing, the traditional songs are disappearing as well. The traditional costume of Rybnik singers is an important part of the local cultural heritage. It enables the depositaries and authenticates their message. A very important part of the costume is its bra (*lajbik*) with attached skirt (*kiecka*) in cornflower blue with floral apron (*zopaska*). The upper part of the body is dressed in a white linen shirt and the arms are covered by a scarf (*szalyjka*) which is an inseparable attribute to this regional clothing set.

Trying to assess the phenomena of folklorism and revivalism in contemporary culture, the author refers to the Regional Song Competition 'Śląskie Śpiewanie' in memory of Prof Adolf Dygacz.¹⁴ The review is under the patronage of the Union of Upper Silesia in Katowice, the Song and Dance Ensemble 'Śląsk' in memory of Stanisław Hadyna in Koszęcin, Television TVS in Katowice, as well as the municipals' governments. The main purpose of the organizers is a popularization of Silesian folk songs as an element of regional identity and promotion of Silesian folk culture. The competitors include children, teenagers and adults. The author notices that the event is very popular among the competitors from the subregion of Rybnik (since 1994 when the event took place for the first time) and it confirms the theory of folklore revivalism and its inter-

¹² See R. Masarczyk, *Pieśni ludowe znad górnej Odry* [Folk songs from upper Odra], Warszawa 1972.

¹³ B. Wyderka, *Co z 'językiem śląskim'?* [What about 'Silesian language'?], in: 'Indeks. Pismo Uniwersytetu Opolskiego' 2010/1-2, p. 26.

¹⁴ A. Dygacz involved for many years as a chairman of jury in Regional Song Competition 'Śląskie Śpiewanie'.

generational transmission in the environment of the youngest depositaries of the traditional culture.

In the last chapter, the author looks at the environment of the specific area in which the folk culture animators participate. His interest is especially focussed on singing groups (composed of mainly women, with fewer men) which are functioning together with either local country housewives or pensioner groups. The author attempts to evaluate thirteen groups and draws attention to the repertoire of each group and its performance. At this stage he distinguishes singers from Książenice. The songs recorded with those depositaries (sometimes in their last year of life) during interviews, are the empirical material that is the basis of the dissertation. In addition to the singing groups, the author includes two folk bands related to this subregion. Their activity confirms that there is a need to continue the native musical tradition initiated in Upper Silesia before World War II.¹⁵ The author presents selected depositaries and animators of Rybnik's cultural heritage, as well as singers, including funeral singers (*rzykaczki*) and musicians, paying special attention to their desire for singing and music performance. The author emphasizes their role in preserving and promoting the songs and music folklore. In conclusion, the author states that the community of Czerwionka-Leszczyny is regarded as the largest centre of activity of traditional culture animators.

The illustration part of the thesis (30 pictures) is an addition to author's investigations and deserves an extra attention, as well as because of its historical values it serves as an excellent cognitive source which tells a lot, not only about the traditional cultural processes of transformation, but especially about the current condition of the culture.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Adam Dran".

---

¹⁵ See S. Studnik, *Muzykanci grają [Playing musicians]*, in: *Śląskie uciechy i zabawy (materiały etnologiczno-folklorystyczne) [Silesian joy and entertainment (ethnological-folklore studies research)]*, ed. I. Bukowska-Floreńska, Bytom 1991, p. 213.